

Obsah

Farmakologická terapie závratí 1

FARMAKOLOGICKÁ TERAPIE ZÁVRATÍ

Terapii závratí lze z obecného pohledu rozdělit na konzervativní a chirurgickou. Konzervativní terapie je představována farmakoterapií a nesespecifickou či specifickou (vestibulární) rehabilitací. Na hranici farmakoterapie a chirurgie je léčba pomocí intratympanálně podávaných léků.

Farmakologická terapie se dělí na symptomatickou a kauzální, přičemž dominantní postavení v terapii závratí má symptomatická terapie. Symptomatická terapie se uplatňuje především u závratí akutních, kdy není v dané chvíli většinou zcela jasná její etiologie. Svoji roli má i u závratí paroxysmálních a chronických, u kterých je příčina idiopatická či multifaktoriální.

Na terapii závratí je možné rovněž nahlížet i z toho pohledu, zda se jedná o poruchu rovnováhy v důsledku patologie v samotném vestibulárním systému (periferním nebo centrálním), nebo se jedná o nevestibulární příčinu, jako je tomu například u psychogenních závratí, kinetóz či v důsledku interních komorbidit. Článek se zaměřuje především na terapii závratí vestibulárního původu.

Základním principem terapie závratí vestibulárního původu je dosažení kompenzované vestibulární léze a to jak u periferních lézí, tak i u lézí centrálních. Klíčovou roli v procesu kompenzace má mozeček. Z pohledu léčby vestibulárního syndromu je důležité vědět, o jaký typ léze se jedná. Podle místa léze a dosažení stavu kompenzace dělíme vestibulární syndromy na akutní a chronické, jednostranné a oboustranné a dále na periferní a centrální, viz tabulka 1.

Tabulka 1. Dělení vestibulárních syndromů (převzato z knihy Závratě^{1/})

A: Periferní vestibulární syndrom
1. akutní jednostranná vestibulární periferní léze
2. chronická jednostranná periferní vestibulární léze kompenzovaná
3. chronická jednostranná periferní vestibulární léze s poruchou kompenzace
4. chronická jednostranná periferní vestibulární léze s intermitentní dekompenzací
5. oboustranná periferní vestibulární léze
6. inkompletní akutní jednostranná periferní vestibulární léze
B: Centrální vestibulární syndrom

Role farmakoterapie v procesu centrální kompenzace je především symptomatická a podpůrná. Dokonce v některých případech mohou klasická antivertiginóza být kontraproduktivní, jako je tomu například v případě podání blokátorů vápníkových kanálů (vestibulární supresanty) u jednostranné periferní vestibulární léze, kde mohou zpomalovat proces kompenzace, která trvá většinou kolem 4-8 týdnů.

Základními léky pro léčbu závratí jsou antiemetika, která se uplatňují především u akutních či paroxysmálních závratí s vegetativním doprovodem (viz akutní periferní vestibulární syndrom), a vestibulární supresanty.

Vestibulární supresanty patří mezi velmi účinná antivertiginóza. Lze je rozdělit do těchto základních skupin.

- Anticholinergika
- Antihistaminika
- Benzodiazepiny
- Blokátory kalciových kanálů

Anticholinergika jsou v léčbě závratí relativně účinné léky. Antivertiginózně ve formě náplasti transdermálně působí skopolamin, který má velmi dobrý efekt, v České republice však není dostupný. Tlumí především intenzitu nystagmu. Anticholinergika prakticky nemají antiemetické účinky. Vzhledem k tomu, že jejich použití doprovází celá řada vedlejších účinků, jako je pocit sucha v dutině ústní, únava, močové obtíže aj., nejsou příliš v léčbě závratí užívána.

Antihistaminika patří v terapii závratí mezi velice účinné léky. Vedle antivertiginózních účinků mají také účinky antiemetické. Indikují se jak u periferních, tak u centrálních závratí. Jsou velice efektivní i v terapii kinetóz a nemocí z pohybu, tzv. „motion sickness“. Do této skupiny léků patří především dimenhydrinát, promethazin, embramin a moxastin. Specifické postavení v této skupině má agonista H1 receptorů a současně antagonist H3 histaminových autoreceptorů betahistin, který se používá v léčbě Meniérovovy choroby. Betahistin zvyšuje svými účinky perfuzi především v oblasti labyrintu.

Benzodiazepiny patří ke GABA agonistům. Indikují se především v akutním stádiu závratí, jako tomu někdy bývá po operaci otosklerózy, kde může mít dobrý efekt například diazepam. U vestibulární migrény (centrální etiologie) lze zase využít symptomaticko-terapeutického efektu klonazepamu. Hlavní nevýhodou těchto léků z pohledu závratí je, že tlumí proces centrální kompenzace a také mají sedativní účinky. Jejich podávání by mělo být krátkodobé a cílené.

Blokátory kalciových kanálů jsou z pohledu antivertiginóz řazeny mezi vestibulární supresanty. Nejpoužívanějším lékem v současné době je cinarizin. Kromě vazodilatačního a supresního efektu mají rovněž určitý antagonistický efekt na histaminových, cholinergních a glutamátových (NMDA) receptorech, kterého se využívá v léčbě některých centrálních příčin závratí, jako je tomu například u vestibulární migrény, u které jsou blokátory vápníkových kanálů lékem volby. Tyto léky by se neměly předepisovat u pacientů s extrapyramidovými syndromy a depresivní poruchou. Mohou zvyšovat chuť k jídlu a vést tak ke zvýšení tělesné hmotnosti.

Léčba periferního vestibulárního syndromu

1. Léčba akutního periferního vestibulárního syndromu

Výběr farmakoterapie se odvíjí od samotné diagnózy. Příkladem je možné uvést podání antibiotik u hnisavé labyrintitidy, která společně s vestibulární neuronitidou představuje typickou (modelovou) diagnózu, která se projevuje akutním periferním vestibulárním syndromem. Nicméně sem patří i další diagnózy jako akutní vaskulární vestibulopatie nebo traumata vnitřního ucha.

V tomto stádiu se snažíme především symptomaticky tlumit pocit závratí a zvracení. Lékem volby je *thiethylperazin*, jenž tlumí centrum pro zvracení. Lék je kontraindikován u dětí a u pacientů s extrapyramidovou symptomatikou. Alternativou thiethylperazinu jsou fenothiazinové deriváty jako *promethazin*. K lékům potlačujícím zvracení dále patří blokátory 5-HT₃ receptorů – *ondasetron*, *granisetron* nebo benzamidy – *metoklopramid*. Výše uvedené léky by se měly podávat co možná nejkratší dobu, ideálně 2-3 dny, respektive do doby, nežli bude možný orální příjem. Klasická antivertiginóza z řad antihistaminik, blokátorů vápníkových kanálů atd. (viz tabulka 2) nemají v akutní fázi klíčovou roli a uplatňují se především u lézí chronických.

Specifické postavení v akutní fázi vestibulární neuronitidy a dekompenzované Meniérovovy choroby mají kortikoidy, které se využívají především pro jejich protizánětlivé účinky^{3,5,6}. Nejčastěji se používají *methylprednisolon* a *prednison*. Lze je indikovat i v intratympanální formě především u hydrospu labyrintu v kombinaci s náhlou percepční nedoslýchavostí.

2. Chronická jednostranná periferní vestibulární léze kompenzovaná

Modelovým příkladem v této skupině je období po prodělané labyrintitidě či vestibulární neuronitidě. Jedná se o stádium, u kterého kompletně proběhla centrální kompenzace. V těchto případech není indikována po akutní fázi a v období probíhající

centrální kompenzace (4-8 týdnů) ve většině případů jakákoliv farmakoterapie

3. Chronická jednostranná periferní vestibulární léze s poruchou kompenzace

Příkladem je možné uvést stav po zlomenině skalní kosti (petrózní přes labyrint) nebo stavy po operaci otosklerózy či perilymfatických píštělí. V těchto případech klasická antivertiginóza nemají příliš velký efekt. Antivertiginóza jako betahistin, blokátory vápníkových kanálů aj. lze v těchto případech vyzkoušet, maximálně na 1-2 měsíce, ale pravděpodobně nebudou mít žádný efekt. Periferní vestibulární léze s narušenou kompenzací (porucha statické i dynamické funkce vestibulo-okulárního reflexu) profitují především ze specifické vestibulární rehabilitace, psychoterapie eventuelně z chirurgické terapie.

4. Chronická jednostranná periferní vestibulární léze s intermitentní dekompenzací

Morbus Meniéři je jedinou klinickou jednotkou této skupiny. Specifické postavení u Meniérovovy choroby má agonista H₁ receptorů s antagonistou H₃ histaminových autoreceptorů betahistin⁴. Účinná dávka je 48-144 mg/den rozdělená do 2-3 dávek. Důležité je předčasně nevysazovat u pacientů plnou dávku. Uvádí se, že po každém záchvatu by měla být medikace užívána 6-12 měsíců! U akutních dekompenzací jsou rovněž krátkodobě (7-14 dní) indikovány kortikoidy (*methylprednisolon*, *prednison*). V případě, že efekt betahistinu není dostačující nebo je podání léků kontraindikováno, jako je tomu například u pacientů s těžkým astmatem nebo u pacientů s vředovou chorobou, lze užít diuretika (např: *hydrochlorothiazid*) nebo blokátory vápníkových kanálů (*cinarizin*). Na hranici konzervativní a chirurgické terapie je intratympanální podání léků, jejichž cílem je stabilizovat vnitřní ucho (kortikosteroidy) a/nebo provést chemickou labyrintektomii (aminoglykosidovými antibiotiky), která vytvoří jednostrannou periferní kompenzovanou vestibulární lézi.

5. Oboustranná periferní vestibulární léze

Jedná se o velmi specifickou skupinu pacientů, u kterých je oboustranně poškozeno vestibulární ústrojí například v důsledku podání vysokých dávek aminoglykosidů či cytostatik. Farmakoterapie u těchto pacientů není indikována! Další podávání všech ototoxických léků je přísně kontraindikované. Základem léčby je především specifická vestibulární rehabilitace a u těžších případů může být nadějí v současné době v některých zemích již dostupná vestibulární neuroprotéza.

6. Inkompletní akutní jednostranná periferní vestibulární léze

Do této skupiny patří nejčastější příčina závratí v populaci, kterou je benigní paroxysmální polohové vertigo (BPPV). Metodou léčby je provedení liberatorních manévrů podle Sémonta nebo Epleyho. Farmakoterapie u BPPV nemá žádné opodstatnění.

Centrální vestibulární syndrom

Terapie závratí centrální etiologie náleží především do rukou neurologa nebo otoneurologa.

Tabulka 2. Přehled léčby (převzato a upraveno z knihy Závratě^{1/})

Farmakologická skupina	Léčivá látka	Dávkování	Poznámka
Anticholinergika	skopolamin	s.c., transdermální	v ČR není k dispozici, silný sedativní efekt a anticholinergní efekt
Fenothiaziny	promethazin	1-3 x 25-50 mg p.o.	silně účinné antiemetikum, antihistaminikum, v ČR jsou dostupné pouze tablety 25 mg
	thiethylperazin	3-6,5 mg p.o., i.m., i.v., supp	antiemetikum
Anisamid	sulpirid	50-150 mg p.o.	závratě periferní i centrální etiologie s afektivní složkou
Antihistaminika	dimenhydrinát	20-100 mg/den p.o.	antivertiginózum, prevence kinetóz; v ČR dostupné jako tablety v kombinaci s cinarizinem (20 mg cinnarizinum, 40 mg dimenhydrinatum)
	meklozin	12,5-50 mg p.o. a 6 hodin	antivertiginózum, prevence kinetóz; v ČR není k dispozici
	moxastin	12,5-50 mg p.o.	antivertiginózum, prevence kinetóz, sedativní efekt, k dispozici jsou tablety v kombinaci moxastinu s kofeinem 25 mg/30 mg
Blokátory kalciového kanálu	cinarizin	2-3x25-75 mg p.o.	vasodilatační, antivertiginózní působení, antimigrenikum
	flunarizin	1x5-10 mg p.o.	vasodilatační, antivertiginózní působení, antimigrenikum, v současné době není k dispozici v ČR
Benzodiazepiny	diazepam	2-3x2,5 mg	prodloužená doba účinku, anxiolytický efekt, riziko závislosti; v ČR k dispozici tablety 5 mg
	klonazepam	2-3x0,5 mg p.o.	antikonvulzivní, analgetický efekt
Vasodilatancia, nootropika	betahistin	48-144 mg/den p.o.	vasodilatační efekt v labyrintu
	extrakt Ginkgo biloba	3x40 mg p.o.	antioxidační, vasodilatační efekt
	vinpocetin	3x5 mg p.o., i.v.	vasodilatační, neuroprotektivní, reologický efekt
	piracetam	akutní léčba až 12 g i.v., udržovací 2,4-3,6 g p.o.	význačný nootropní efekt
	pentoxifylin	akutní léčba až 2x400 mg p.o.	vasodilatační efekt
	naftidrofuryl	3x100-200 mg p.o.	vasodilatační efekt
Ostatní látky	baklofen	3x5-10 mg p.o.	terapie vestibulo-cerebrálních syndromů, léčba upbeat a downbeat nystagmu
	karbamazepin	200-600 mg/den	upbeat nystagmus, vestibulární paroxysmie
	fampridin		léčba downbeat nystagmu, blokátor draslíkového kanálu, je dostupný v indikaci poruchy chůze u roztroušené sklerózy, tedy off-label použití po schválení revizním lékařem
	kortikoidy	methylprednisolon 2-3 mg/kg prednison 60 mg p.o.	Meniérova choroba, vestibulární neuronitida, autoimunitní vestibulopatie

Do centrálního vestibulárního syndromu patří veškeré patologie, které vedou k funkčnímu či organickému poškození centrálních struktur, jež se podílejí na řízení rovnováhy-viz tabulka 3.

Tabulka 3. Příklady diagnóz, které mohou způsobovat centrální vestibulární syndrom

záněty (meningoencefalitida, encefalitida)
cévní mozkové příhody (CMP)
demyelinizační onemocnění (roztroušená skleróza)
tumory mostomozečkového koutu
epilepsie
intoxikace (i léky)
trauma
migréna

Z tabulky 3 je patrné, že terapie centrálního vestibulárního syndromu se bude odvíjet od její etiologie. Tak jako u periferních závratí tak i u centrálních závratí má své místo farmakoterapie. Výčet veškeré konzervativní terapie by výrazně přesahoval rozsah článku, a proto se zde zmíníme pouze o principu léčby vaskulárních lézí (CMP), vestibulární migrény a symptomatické léčbě oscilopsií u vertikálních nystagmů.

Vaskulární léze respektive cévní mozkové příhody patří do rukou neurologa. Z pohledu závratí je zásadní v akutní fázi rozlišit CMP od vestibulární neuronitidy. Pokud je centrální příčina jasná, vždy je nutné včas zahájit patřičnou terapii. Principem akutní intervence je především zprůchodnění uzávěru postižené mozkové tepny a to nejčastěji intravenózní trombolýzou, ideálně do 4,5 hodiny od vzniku léze. Po akutní fázi je důležitá sekundární prevence, která je zajištěna

FARMAKOLOGICKÁ TERAPIE ZÁVRATÍ

antiagregancii a antikoagulancii. Mezi nejčastěji užívané antiagregační léky patří ASA, *klopidogrel* aj. Z antikoagulancií má stále dominantní postavení *warfarin*. Podrobnější informace je možné získat na <http://www.cmp.cz/> -guidelines v diagnostice a léčbě cévních mozkových příhod.

Klasická vazodilatancia - *naftidrofuryl*, *pentoxifylin*, *vinpocetin* (tabulka 2) v současné době pozbývají na významu^{1,8/}. Uplatnění mají především u starších pacientů, kde se předpokládá jistá „vertebrobazilární insuficience“, například v kombinaci s nootropiky - *piracetam*, *ginkgo biloba* (tabulka 2).

Vestibulární migréna patří mezi relativně častou příčinu závratí v populaci. Terapii vestibulární migrény lze rozdělit na terapii v akutním stádiu, při kterém se užívají klasická antimigrenotika - triptany (*sumatriptan*, *naratriptan*) nebo nesteroidní antirevmatika (*diklofenak*, *ibuprofen*), a na terapii profylaktickou, která představuje základní léčbu a jejím cílem je redukovat intenzitu a frekvenci záchvatů v interiktálním období. K profylaxi se používají především blokátory vápníkových kanálů (*cinarizin*), ev. betablokátory (*metoprolol*). Dále lze užít antiepileptika *topamirát* či *valproát*, u kterých se ale vyskytují dosti často nežádoucí účinky. Profylaktické léky migrény by se měly užívat minimálně 2-3 měsíce. Jejich použití je omezeno především jejich teratogenním účinkem, proto je u žen ve fertilním věku prakticky nelze použít.

Symptomatická terapie oscilopsie u vertikálních nystagmů pokud není zjištěná jejich jasná příčina: v případě downbeat nystagmu se nejčastěji používá *klonazepam*, *baklofen*, *memantin*, *3,4-diaminopyridin* a v případě upbeat nystagmu se symptomaticky užívá *baklofen* či *karbamazepin*^{2,7/}.

Závěrem je nutné konstatovat, že symptomatická terapie má stále dominantní postavení v terapii závratí. Je třeba pamatovat na to, že léky typu *thiethylperazinu* se používají krátkodobě, protože jejich dlouhodobější užívání zpomaluje proces centrální kompenzace.

Klasická antivertiginóza by měla být indikována cíleně, v dostatečných dávkách a především by neměla být vysazována předčasně. V případě, že není diagnóza zcela jasná, je možné tolerovat diagnostické podání léků. Příkladem je možné uvést diagnostické nasazení *karbamazepinu* u vestibulární paroxysmie či blokátorů vápníkových kanálů u suspektní vestibulární migrény

Seznam použitých zkratk:

ASA – kyselina acetylsalicylová
GABA – kyselina gama-aminomáselná
NMDA – N-methyl-D-aspartát

Literatura:

1. Čada Z, Černý R, Čakrt O et al. Závratě, Nakladatelství Tobiáš, 2017.
2. Dieterich M, Straube A, Brandt T, Paulu W, Bittner U. The effects of baclofen and cholinergic drugs on upbeat and downbeat nystagmus. *Journal of Neurology, Neurosurgery, and Psychiatry*, 1991, 54:627-632.
3. Fishman JM, Burgess Ch, Waddell A. Corticosteroids for the treatment of idiopathic acute vestibular dysfunction (vestibular neuritis), 2011 Editorial Group: Cochrane Ear, Nose and Throat Disorders Group, The Cochrane Library.
4. Editorial Group: Cochrane Ear, Nose and Throat Disorders Group, The Cochrane Library. Lacour M and Sterkers O. Histamine and Betahistine in the Treatment of Vertigo: Elucidation of Mechanisms of Action. *CNS Drugs*, 2001. 15:853-870.
5. Kitahara T, Kondoh K, and Morihana T. Steroid Effects on Vestibular Compensation in Human. *Neurol Res*, 2003. 25:287-289.
6. Strupp M, Zingler V, and Arbusow V. Methylprednisolone, Valacyclovir or the Combination for Vestibular Neuritis. *New England Journal of Medicine*, 2004, 351:354-361.
7. Strupp M et al. Treatment of downbeat nystagmus with 3,4-diaminopyridine. A placebo-controlled study. *Neurology*, 2003, 61(2):165-170.
8. Vrabec P, Černý R. Farmakologická léčba poruch rovnováhy In: *Rovnovážný systém II. Speciální část*; P. Vrabec, B. Lischkeová, J. Skřivan, R. Černý, M. Truc; Triton Praha 2007.

Postup, jakým jsou naše články připravovány: témata navržená redakční radou jsou zpracovávána vybranými odborníky z oboru a procházejí recenzí a event. dopracováním oponenty a redakční radou. Autor má možnost vlastního kritického pohledu, ale články reprezentují i názor redakční rady. Nadále proto nebudeme autory uvádět, v posledním čísle každého ročníku však naleznete souhrnné poděkování všem, kteří pro nás články do příslušného ročníku napsali. Podobně pracují i ostatní nezávislé lékové bulletiny (např. britský DTB), sdružené v Mezinárodní společnosti lékových bulletinů (ISDB), jejímž řádným členem jsou Farmakoterapeutické informace od roku 1996.

Farmakoterapeutické informace jsou vydávány Státním ústavem pro kontrolu léčiv a distribuovány jako příloha Časopisu českých lékárníků a Zdravotnických novin.

Materiál publikovaný ve FI nemůže být používán pro žádnou formu reklamy, prodeje nebo publicity, ani nesmí být reprodukován bez svolení.

Šéfredaktor: MUDr. Marie Alušíková, CSc.

Odborní redaktoři: MUDr. Tomáš Boráň, MUDr. Martina Kotulková

Výkonný redaktor: RNDr. Blanka Pospíšilová, CSc.

Redakční rada: Prof. MUDr. Š. Alušík, CSc., IPVZ; Prof. MUDr. Z. Doležel, CSc., FN Brno; Doc. MUDr. J. Fanta, DrSc., FN Bulovka; PharmDr. M. Halačová, PhD., Nemocnice na Homolce, Doc. MUDr. F. Málek, PhD. Nemocnice na Homolce; Doc. MUDr. B. Seifert, PhD., Ústav všeobecného lékařství 1. LF UK; Prof. MUDr. T. Vaněk, CSc., FNKV; Prof. MUDr. J. Živný, DrSc., VFN.

Poradní sbor: Doc. MUDr. A. Hahn, CSc., FNKV; Doc. MUDr. K. Hynek, CSc., VFN; Prof. MUDr. F. Perlík, CSc., VFN; Doc. MUDr. E. Růžičková, CSc., VFN; Prof. MUDr. J. Švihovec, DrSc., 2. LF UK; Prof. MUDr. P. Vavřík, CSc., VFN; MUDr. V. Vomáčka, FTN.

Náklad 12 000 výtisků ISSN 1211-0647

Korespondenci zasílejte na adresu: Redakce FI, Státní ústav pro kontrolu léčiv, Šrobárova 48, 100 41 Praha 10

Na internetu naleznete FI na domovské stránce SÚKL (www.sukl.cz).

